

методического обеспечения риторической подготовки. Охарактеризованы особенности самостоятельной работы над публичными речами будущих специалистов.

Ключевые слова: риторическая подготовка, дидактическая модель, содержательно-методическое обеспечение.

Chaban N.I.

RHETORICAL TRAINING OF STUDENTS THE COURSE "UKRAINIAN LANGUAGE (FOR PROFESSIONAL PURPOSES)"

The article is devoted to the substantiation of content and rhetorical methods of preparation of students of non-philological specialties of course "Ukrainian language (for professional purposes)". Solved didactic model of meaningful methods of rhetorical training. The features of the independent work of the public speeches of future specialists.

Key words: rhetorical training, didactic model, meaningful and methodological support.

УДК 37.034

Чумак Л.В.

**ДЕОНТОЛОГІЯ – НАУКА ПРО ПОВЕДІНКУ ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ
“ЛЮДИНА-ЛЮДИНА”**

У статті розглядаються наукові підходи щодо визначення терміну “деонтологія” у якості науки про поведінку фахівців системи “людина-людина” відповідно до їх професійних обов’язків.

Ключові слова: деонтологія, етика, філософія, педагогічна деонтологія, медична деонтологія, психологічна деонтологія, соціальна деонтологія, юридична деонтологія, журналістська деонтологія.

У наш час, коли рівень розвитку науки і техніки підвищується з кожним роком, особливо гостро постає проблема деонтології як вчення про борг, обов’язок, почуття належного й відповідальності, науки про моральний, естетичний та інтелектуальний вигляд людини. Незважаючи на суттєві успіхи в дослідженні проблем означеної науки, відзначається недостатність теоретичної розробки окремих аспектів, які, поряд з іншими факторами, стримують її широке використання в практиці вітчизняних фахівців.

Деонтологічні проблеми розглядали Климчук В., Кусій Ю., Рискельдієва Л., Медведева Г., Мочалов В., Орлов А. та ін. Останніми роками українські дослідники Гусака П., Мацук Л., Хомич Л., Шалар О. та ін. виокремлюють різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з педагогіки.

Метою нашої статті є висвітлення терміна “деонтологія” як науки про поведінку фахівців системи “людина-людина” відповідно до їх професійних обов’язків.

Концептуальні підходи до деонтології як форми суспільного буття за змістом, сутністю та розмаїттям підходів щодо її визначення є однією з багатоаспектних проблем сучасності. Широке використання терміну у багатьох галузях зумовило існування в словниках певного спектру його тлумачень. Незважаючи на те, що більшість з них визначають походження означеного поняття від “грец. δέοντος (deon) – борг (необхідне) і λόγος (logos) – вчення, слово” [20, с. 112], сутність пояснень характеризується різноманітністю.

Словник Міхельсона А. “Пояснення 25000 іноземних слів, що ввійшли у вживання в російську мову, із зазначенням їх коріння” 1865 р. наголошує “деонтологію” “мораллю, наукою моральності” [12].

У 1910 р. “Словник іноземних слів російської мови” Чудінова А. висвітлює означений термін як “вчення про права та обов’язки вчення про моральність” [17].

Комлев Н. у “Словнику іншомовних слів” надає його тлумачення за двома напрямками: “1) вчення про обов’язок, що становить розділ етики; 2) сукупність етичних норм і принципів поведінки медичного працівника при виконанні своїх професійних обов’язків (відносно до пацієнтів і до колег-лікарів)” [18].

“Великий тлумачний словник сучасної української мови” (2001 р.) також висвітлює означений термін у двох площинах, а саме: “1. професійна етика медичних працівників, принципи поведінки медичного персоналу відносно до пацієнтів, спрямовані на максимальне підвищення корисності лікування; 2. розділ етики, що вивчає проблеми обов’язку, сферу обов’язкового, всі форми моральних вимог і співвідношення їх” [3, с. 21].

“Філософський словник” (1991 р.) за ред. Фролова І. пояснює “деонтологію” розділом етичної теорії, “у якій розглядаються проблеми боргу, моральних вимог та нормативів і взагалі належного як специфічної для моральності форми виявлення соціальної необхідності” [20, с.112].

“Новітній філософський словник” (2009 р.) наголошує “деонтологію” “концепцією, розділом етичної теорії, “в якому розглядаються питання, пов’язані з поняттям боргу” [13].

“Філософський енциклопедичний словник” (1983 р.) за ред. Іллічова Л., Федосеева П., Ковалёва С., Панова В. трактує вищевказане поняття розділом етики, “в якому розглядаються проблеми обов’язку і належного” [21, с.193].

“Словник з етики” за ред. Гусейнова А. та Кона І. (1989 р.) також наголошує його розділом етики, “в якому розглядаються проблеми боргу і взагалі належного (всього того, що виражає вимоги моральності у формі розпоряджень)” [19, с.69].

Короткий критеріологічний словник Мир Г. (2002 р.) визначає, що “деонтологією” є “усічена” етика поведінки, мораль жорстко замкнутого суспільства, яке диктує його членам чіткі правила поведінки у вигляді законів та інструкцій, а також прийнятих негласних дозвільних і заборонних дій. Має чіткий головний критерій, далеко відстає від Глобального Критерію Природи і суспільства – Любові” [4].

У “Оксфордському тлумачному словнику” надається тлумачення: “деонтологія” (етика) – наука, що займається вивченням етики та коректної поведінки людей” [14].

Таким чином, спираючись на вищевказане, можна визначити, що “деонтологія” (від грец. “належне вчення”) є розділом етики, який розглядає проблеми обов’язку, сферу належного (того, що повинно бути) і всі форми моральних вимог та їхнє співвідношення.

Уперше термін “деонтологія” було введено Джеремією (Іеремією) Бентамом (Jeremy Bentham) – (1748-1832 рр.), який вжив його для позначення теорії моральності в цілому [21, с.193]. Англійський філософ, юрист, один із засновників Лондонського університету, організатор і економіст, відомий в науці розробкою одного з вузьких напрямків теорії утилітаризму (utilitas – корисний) наполягав на тому, що кожна дія людини має оцінюватися з позиції тієї користі, яку вона приносить людям. У двадцять один рік засновник утилітаристської філософії моралі залишив заповіт, в якому наказував після смерті передати своє тіло для анатомічних дослідів, подалі – скелет (одягнений у власний, Бентама, одяг) розмістити на видному місці, щоб нагадувати всім живим: “кожен повинен приносити користь не тільки життям, а й смертю” [16].

Введені та розроблені філософом термін і концепція були названі автором “деонтологія” (“відповідний”, “належний”) – новим поняттям для позначення утилітаристської системи етики. Підставою його став принцип користі, за яким вчинок заслуговує чи не заслуговує схвалення залежно від збільшення або зменшення “суми громадського щастя”. “Деонтологія або Наука про мораль” (12 т., 1834 р.), акцентує головне питання утилітаризму: “Що необхідно зробити для збільшення щастя найбільшої кількості людей?”.

Перша частина праці, присвячена теорії чесноти, розглядає поняття деонтології, а саме: споріднення між інтересом і обов’язком, співвідношення задоволення й страждання щодо добра і зла, роль санкцій, причини аморальності, визначення чесноти, розсудливості,

позитивні та негативні сторони благодійності, надає аналіз чесноти, пороку, пристрастей, інтелектуальних здібностей, історії, принципу щастя.

Друга її частина досліджує практику чесноти через розсудливість і благодійність. Завданнями деонтології автором виокремлено наступні: “надати соціальним мотивам всю силу особистих мотивів, переконати, що особисті інтереси та обов’язки перед суспільством збігаються, а бажання власного щастя, егоїзм людей як сильні мотиви необхідні для забезпечення існування людства і в поєднанні з розумом можуть слугувати суспільному щастю. Вельми значимим є почуття симпатії, яке розширює наше “Я” до колективного “Я”, що дозволяє “жити удвічі”, в собі і в інших, а в поєднанні з інтелектуальними здібностями є провідним до морального вдосконалення і зменшення різних санкцій” [11]. Обґрунтовуючи утилітаристські ідеї, книга сприяла обговоренню класичного принципу корисності, співвідношення інтересу і обов’язку, ролі законодавця і доктрини психологічного егоїзму в філософії моралі. Твір було опубліковано через два роки після смерті автора.

Найбільш очевидно безпосередня спадкоємність ідей Бенґама простежується в роботі “Утилітаризм” Мілля, котрий також поділяв погляди щодо побудови суспільства на певних принципах справедливого розподілу багатств (принцип щастя найбільшої кількості людей).

Виявивши радикалізм соціального насильства і самопожертви, періоди французької (XVIII ст.) і російських революцій (XX ст.), акцентували ситуацію й наслідки катастрофічності згубності або заперечення моральних цінностей [6, с.17].

З часів революції 1917 р. Радянський уряд, відкидаючи “спадщину царського режиму”, під загрозою покарання заборонив існування етики як найважливішої складової кожної науки, хоча науковців різних галузей, що мали подібні погляди, в той час було чимало. У 1938 р. в статті “Що повинен знати лікар-стахановець” Барштейн Є. рекомендує: “Викинути на смітник горезвісну лікарську етику: тільки критика і самокритика – ось основа діяльності радянського лікаря” [2, с.3].

Але, не зважаючи на забобони, розуміючи ризик “не повернутися з таборів”, сімдесятирічний Петров М. – основоположник радянської онкології, у 1946 р. пише книгу з хірургічної етики. Для можливості її видання поняття “етика” у рукопису було замінене на нікому не відомому “деонтологію”. Необізнаність цензора сприяла друку книги, а “на території колишнього СРСР з’явився термін, який в жодній країні світу, крім пострадянського простору, медики не розуміють” [16]. У сьогоденних реаліях він використовується не тільки в медицині, але й в інших науках, що розглядають різні аспекти функціонування системи “людина-людина”.

“Малооб’ємність” предмета деонтології як вчення про моральний обов’язок зумовило його рідкісне використання як у самій етиці, так і в словниках її фахівців. Однак, незважаючи на довгі десятиліття “інкубаційного періоду”, ідея особливої науки “деонтології” не померла і продовжувала “таємне” життя. Згодом вона набула більш вузького, спеціального значення, яке точніше відповідає її етимології [6, с.19]. У наш час означене поняття є важливим розділом різних наук, звернених до соціальної практики: від медицини до спорту.

Теоретичне обґрунтування деонтології робилося також і багатьма філософськими та етичними традиціями (інтуїтивізмом, феноменологією, утилітаризмом тощо).

Акцентуючи необхідність кардинальних революційних перетворень суспільства, марксистська традиція обґрунтовує принцип належного через виправданість будь-якої системи цінностей її історичністю і слугуванням інтересам окремих соціальних груп. У боротьбі за досягнення комунізму масова самопожертва трактувалася вищою формою боргу, виконуючи який кола людей, котрі поділяли подібний спосіб життя (професійні революціонери та ін.), переживають особливе задоволення, посилене громадською думкою. “Належність як дія в цих умовах замінила вічні цінності стосовно людського життя, котрі практично перетворилися на засіб втілення ідеологізованого громадського обов’язку” [13].

Трактуючи деонтологію як етику боргу, котра відмінна від етики добра або аксіології, сучасна філософія виокремлює у моралі наявність “двох формально і функціонально різних способів декларування моральної позиції: “1) у вигляді імперативів, що виражають повинність або заборону; 2) у вигляді оцінок, що виражають схвалення або засудження. Визнання боргу і добра специфічними, але рівноправними поняттями призводить до уявлення про деонтологію та аксіологію як про два відносно самостійних розділи етики, кожен з яких має власну проблематику. Проте у випадках виступу деонтології у якості особливої концепції, вона відстоює логічний пріоритет “первинності” боргу перед добром, що є запереченням самостійного статусу аксіології” [9, с.35].

Представники сучасного деонтологічного інтуїтивізму (Росс У., Брід Ч. та ін.) підтримують теорію основоположника зазначеного підходу Канта Е., який акцентує саме поняття добра похідним від розуміння обов’язку: “добрим” “ми називаємо те, чого вимагає борг, спроба ж визначити добро крім боргу дасть нам лише емпіричне уявлення про предмет задоволення, але не поняття про моральне добро самому по собі”. Означеній концепції протистоїть аксіологічний інтуїтивізм” [22].

Твердженням щодо заперечення необхідності враховувати мотиви, цілі й наслідки того чи іншого вчинку для кваліфікації його взагалі як морального, а саме: “моральна специфіка вчинку визначається виключно спонукальним імпульсом, “енергією” боргу, а не тим, заради чого він відбувається”, етична деонтологія протиставить до себе телеологічну і консеквенціальну етики – гедонізм, утилітаризм та ін.” [9, с.36].

Грунтуючись на теоретичних колізіях, обумовлених розбіжністю в них філософських та метафізичних посилок, зазначені концепції у реальній моральній свідомості формальних відмінностей суджень добра й боргу не затуляють їх смислової єдності і не перешкоджають адекватній, рівноцінній взаємозаміні цих понять у відповідних контекстах [21, с.194].

Однак, “питання про вихідну роль боргу в етичній теорії до цих пір не вирішено, хоча рішення вельми його є актуальним, оскільки воно детермінує можливість адекватного бачення ролі цілісного і діяльнісного смислового поля культури у формуванні особистості” [13].

У певному понятійному апараті деонтології серед основних термінів вимагають тлумачення: “поняття боргу”, “задоволення”, “практичний інтерес”, “самопожертва” тощо. З точки зору концептуального підходу деонтологія розробляє “ідеальний тип” боргу, співвіднесений в тій чи іншій мірі з наявними у культурі феноменами обов’язку і належного.

Прохоров Є. і Равахимжанова М. зазначають, що “уявлення про деонтологію як особливу наукову дисципліну в рамках системи знань про конкретну сферу соціальної практики (медицину, юриспруденцію, охорону порядку, потім і журналістики), де розглядається проблема боргу в цій сфері практики і в зв’язку з чим система норм самого різного порядку й характеру, виконання яких забезпечує оптимальне його виконання, “тліло” і ніяк не згасало (а часом і “розгоралося”) зовсім не випадково” [15, с.41].

Характерний для будь-якої науки процес диференціації, зумовлений уточненням її предметної сфери, відбувається всередині кожної наукової області: медицини, педагогіки, психології, соціології тощо. Крім загальних норм та правил, у кожній спеціальності існують і більш вузькі, певною мірою специфічні, деонтологічні аспекти, що зумовлюються виникненням в процесі роботи будь-якого спеціаліста ситуацій, які вирішуються індивідуально.

У сучасній деонтології, залежно від змісту професійного обов’язку людей різних спеціальностей, також можна визначити окремі галузі.

Коджаспирова Г., Коджаспиров А. трактують “деонтологію педагогічну” як: “1) науку про професійну поведінку педагога; 2) професійну етику, що гарантує відносини довіри між учасниками діяльності та спілкування” [8]. Дослідники Васильєва М., Єрмолович М., Кертасєва К., Мишаткіна Т., Левітан К. та ін. розуміють означене поняття як “педагогічну компетенцію, терпимість відносно до інших людей та їх ідей, моральну відповідальність за прийняті в навчальній та виховній діяльності рішення” [6, с.21].

“Сукупністю принципів поведінки, професійних прийомів спілкування лікаря із звернутою до нього здоровою або хворою людиною” [10, с.42] тлумачать медичну деонтологію Алисевич В., Билибина А., Грандо А., Горшков С.

Психологічна деонтологія (Гуліна М., Крилов А., Сілуянова І., Юр’єв А. та ін.) досліджує “етичні аспекти взаємодії “допомога – прийняття допомоги” і психологічні особистісні механізми, що забезпечують моральну надійність фахівців допоміжних професій” [5, с.9].

“Професійно-етичними нормами і принципами поведінки та діяльності соціального працівника” тлумачать соціальну деонтологію Анісімова Л., Гуревич Н., Козиревська Л., Котов Д., Медведева Г. тощо [1, с.6].

Галуззю юридичної науки, що представляє собою “узагальнену систему знань про кодекс професійної поведінки юриста” висвітлюють юридичну деонтологію Бандурка О., Блохин Н., Бенедик І., Кобликов А., Коні А., Таварткіладзе Н. та ін. [7, с.9].

Журналісти Прохоров Е., Равахимжанова М. визначають журналістську деонтологію (Прохоров Є., Крісченс К., Трейбер М., Норденстренг К. та ін.) системою “вимог, норм, принципів належного професійної поведінки журналіста, правові та етичні норми відповідальної поведінки працівників ЗМІ, сукупністю журналістських обов’язків і норм їх виконання незалежно від їх усвідомлення, системою категоричних імперативів журналістської поведінки, заданих природою ЗМІ, що діють в тій чи іншій ситуації” [15, с.41].

Таким чином, необхідність подальшого розширення фронту досліджень, публікацій робіт на означену тему сприятимуть більш ефективному впровадженню деонтологічних принципів у практику спеціалістів різних галузей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимова Л.М. Социальная деонтология. – Ижевск. – 2005. – 240 с.
2. Барштейн Е. Что должен знать врач-стахановец // Правда. – М., 1938. – № 32.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови // Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
4. Г.Мир. Краткий критериологический словарь, 2002 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://terme.ru/dictionary/700>
5. Гулина М.А. Психологическая деонтология. – С.-Пб. – 2008. – 220 с.
6. Кертаева К.М. Основы педагогической деонтологии. – Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова. – 2011. – 298 с.
7. Кобликов А.С. Основы юридической деонтологии. – С.-Пб. – 2008. – 198 с.
8. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. Краткие словари [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://slovo.yaxy.ru>
9. Максимов Л. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Под ред. В.С. Степина. – М.: Мысль. – 2001. – 397 с.
10. Медицинская энциклопедия // Под ред. Билибина А.Ф., Грандо А.А. и др. – М. – 1984. – 840 с.
11. Микешина Л. А. Новая философская энциклопедия, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/philosoph/mikeshina=filosof_nauki.pdf
12. Михельсон А.Д. Объяснение 25000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, со значением их корней. – М., 1865. [Електронний ресурс]. – <http://www.inslov.ru/>
13. Новітній філософський словник, 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.e-knigka.org.ua/2007/03/23/Novejshijj_filosofskijj_slovar.html
14. Оксфордский толковый словарь. – К., 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kodges.ru/25964-oxfordskijj-tolkovyj-slovar-anglijskogo-jazyka.html>
15. Прохоров Е.П., Равахимжанова М.Х. Журналистика и демократия. – М. – 2001. – 178 с.
16. Самойленко В.В. История медицинской деонтологии. – М., 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.100mat.ru/ubb/printthread.php?Cat=&Board=kuliar&main=249961&type=thread>
17. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка // Под ред. Чудинова А.Н. – М., 1910 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inslov.ru/>

18. Словарь иностранных слов // Под ред. Комлева Н.Г. – М., 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/176400/>
19. Словарь по этике / Под. ред. А.А. Гусейнова и И.С. Кона. 6-е изд. – М.: Политиздат. – 1989. – 447 с.
20. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.
21. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия. – 1983. – 840 с.
22. Філософський енциклопедичний словник. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macsanomat.com/index.php/term/,9da4ac975b5460a0ae536e6256a6a55e9b5c5e5c66b06b6956adada2ab606457a255596254ab9ea0a458535b92aca3699c58556154a1ac59a25e525f56a8a7a09c55596755a8a6.xhtml>

Чумак Л.В.

**ДЕОНТОЛОГИЯ – НАУКА О ПОВЕДЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ СИСТЕМЫ
“ЧЕЛОВЕК-ЧЕЛОВЕК”**

В статье рассматриваются научные подходы к определению термина “деонтология” в качестве науки о поведении специалистов системы “человек-человек” в соответствии с их профессиональными обязанностями.

Ключевые слова: деонтология, этика, философия, педагогическая деонтология, медицинская деонтология, психологическая деонтология, социальная деонтология, юридическая деонтология, журналистская деонтология.

Chumak L.V.

DEONTOLOGE – SCIENCE OF CONDUCT OF EXPERTS “MAN-MAN”

The article reviews research approaches to the definition of “deontology” as the science of behavior specialists of “man-man” according to their professional duties.

Key words: deontology, ethics, philosophy, pedagogical deontology, medical deontology, deontology psychological, social deontology, deontology legal, journalistic deontology.

УДК 138.147-057.87:6

Штангей С.В.

**ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ І ПОКАЗНИКІВ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОНОМІВ**

Здійснено аналіз розроблених показників і критеріїв, які сприяють успішній реалізації індивідуального підходу в навчанні студентів, розробці та використанні різнорівневих завдань (тестів) для контролю їхніх знань. Визначено пізнавальний (гносеологічний), мотиваційний та діяльнісний критерії професійної компетентності. Методом експертних оцінок обґрунтовано валідність запропонованих критеріїв і показників.

Ключові слова: критерії, показники, індивідуальний підхід, експертна оцінка, валідність.

В Україні упродовж багатьох років дослідники різних галузей науки, як-то: педагоги, психологи, філософи, соціологи інші накопичили значний досвід застосування критеріїв та показників при оцінюванні певних наукових явищ.

Сучасні тенденції в системі вищої аграрної освіти вказують на інтеграційні зв'язки з європейськими освітніми системами, сприяють перегляду та переосмисленню існуючого досвіду, його вдосконаленню та збагаченню існуючим зарубіжним досвідом. Вищі аграрні навчальні заклади України адаптують європейські тест-системи до своїх реалій професійної підготовки майбутніх фахівців для агропромислового комплексу країни.